

Sıradan Bir Zeki Değilim: Disleksiyim

İlkokula yeni başladığında yaşadığı sıkıntılar, çocuğun okuldan nefret etmesine, kendine olan güvenini kaybetmesine ve sosyal hayatında birçok olumsuzluğun gelişmesine neden olacak boyutlara ulaşabiliyor. Öğretmenlerinin ya da ebeveynlerinin tembel, disiplinsiz ve düşük zekâ seviyesine sahip olduğunu düşündükleri bu “sorunlu” çocuklar büyüdüklerinde bilim insanı, mucit, sanatçı ve devlet adamı olabilirler. Belki de Albert Einstein, Leonardo da Vinci, Mozart, Thomas Edison, Auguste Rodin gibi birçok ünlü isimle ortak bir yönleri vardır: Öğrenme güçlüğü sorunu.

Öğretmenlerinden gelen şikâyetlerin artması, okuldaki başarısızlıkları ve kötü notları sekiz yaşındaki Ishaan'ın ailesi tarafından yatılı okula gönderilmesine neden olur. Yatılı okulun mutsuz geçen ilk günlerinde yeni gelen resim öğretmeni sınıftaki etkinliklere katılmayan yalnız öğrenciyi hemen fark eder. Yaratıcı ve hayal dünyası çok geniş Ishaan'ın disleksik olduğundan şüphelenen öğret-

men, öğrencisinin hayatında pek çok şeyi değiştirecektir. Disleksi konusunda farkındalık yaratan 2007 yılı Bollywood yapımı Taare Zameen Par (Yeryüzündeki Yıldızlar) isimli film disleksinin kişi üzerinde sosyal ve kişisel düzeyde yarattığı yıkıcı etkileri vurguluyor. Evet Ishaan durumunun farkına varan bir öğretmeni olduğu için şanslıydı. Ancak dünya nüfusunun % 6'sında görülen disleksi çoğu zaman fark edilmiyor.

En Önemli Etken Genetik Faktörler

İlkokula yeni başlayan bazı öğrenciler için okumayı öğrenmenin zorluğu, bazen okula başlama heyecanını bile unutturabiliyor. Yaşanan sıkıntılar çocuğun okuldan nefret etmesine, kendine olan güvenini kaybetmesine ve sosyal hayatında birçok olumsuzluğun gelişmesine neden olacak boyutlara ulaşabiliyor. Dinleme, okuma, yazma, konuşma ve matematik gibi konularda beklenen başarıyı yakalayamayan çocuklarda gözlenen öğrenme güçlükleri zamanında saptanmazsa sosyal, eğitimsel ve ruhsal problemlerin ortaya çıkmasına neden olabiliyor.

Öğrenme güçlüğü beynin bilgiyi alması, işleme, saklaması ve kullanmasında yaşanan nörolojik sorunlar nedeniyle ortaya çıkıyor. Bu nörolojik sorunların altında ise pek çok etkenin olabileceği ama genetik faktörlerin en büyük rolü oynadığı belirtiliyor.

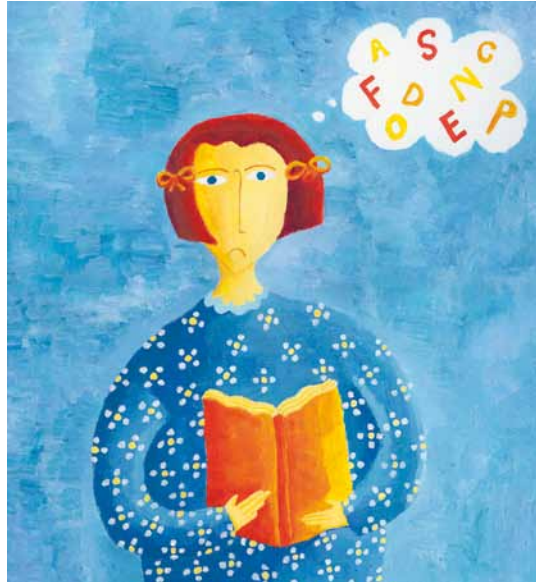
Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı'na göre öğrenme güçlüğü, matematik öğrenme güçlüğü (diskalkuli), okuma güçlüğü (disleksi), yazma ya da yazılı anlatım güçlüğü (disgrafi) ve başka türlü adlandırılmayan öğrenme güçlüğü başlıkları altında değerlendiriliyor.

Kelimelerle Başım Dertte!

Öğrenme güçlüklerinin en bilineni olan disleksinin kelime anlamı kelime-dil zorluğu ya da kelimelerle ilgili zorluklar olarak biliniyor. 1896 yılında İngiliz doktor W. Pringle, 14 yaşındaki disleksik bir erkek çocuğun yaşadığı okuma sorununun görme bozukluğu ile ilgili olduğunu düşünmüş olsa da daha sonra yapılan çalışmalar sonucunda disleksinin merkezi sinir ve dil sistemleriyle ilgili sorunlardan kaynaklanan okuma güçlüğü olduğu görülüyor.

Disleksinin en tipik belirtileri, işitme ve görme duyularında sorun olmamasına rağmen yavaş okuma, b, d, p, q gibi harfleri ve bazı kelimeleri karıştırma, tersten algılama, okurken atlama, benzer kelimeleri karıştırma, heceleme zorluğu, hecelerin yerini değiştirme, yeni ve karmaşık kelimeleri öğrenmekte zorluk çekme, zaman kavramlarında ve sesli okumada zorlanma, harflerin ses sırasını karıştırma olarak sayılıyor. Bu belirtiler çocuktan çocuğa da farklılık gösterebiliyor. Okul öncesi dönemdeki çocuklarda disleksi, motor becerilerinde yetersizlikler, kavram öğrenmekte zorlanma, konuşmada gecikme ve konuşma bozukluğu gibi bazı sinyaller verse de sorun çocuğun ilkokula başlamasıyla su yüzüne çıkıyor. Bazı durumlarda ise disleksiye dikkat eksikliği ve hiperaktivite sorunu da eşlik edebiliyor.

Disleksik kişinin okuması yavaşsa, okuma sırasında duraklama ve tekrarlar hata söz konusuysa bu tip disleksi algısal (perseptüel - P tipi) disleksi, eğer okuma hızlıysa, ancak hece ve kelime atlama hataları oluyorsa dilsel (linguistik - L tipi) disleksi olarak isimlendiriliyor. İki tip disleksi arasındaki farkın, beynin sağ ve sol yarıkürerlerinden birinin diğerine göre daha az gelişmiş olmasından kaynaklandığı düşünülüyor. Örneğin L tipi dislekside beynin sağ yarıkürerinin daha az gelişmiş olması ve sol yarıkürerinin baskın oluşu neden olarak gösterilirken P tipi dislekside ise durumun tam tersi olduğu düşünülüyor.

Erkek Çocuklarda Daha Sık Görülüyor

Disleksi erkek çocuklarda kızlara oranla 3-4 kat daha fazla görülüyor. Annenin hamileyken geçirmiş olduğu enfeksiyonlar, yetersiz beslenme, bilinçsiz ilaç kullanımı, bebeğin düşük kilolu doğması ve zor bir doğum yaşanması, gelişiminde rol oynayan etkenler arasında sayılıyor. Ama esas olarak genetik faktörlere bağlı olarak beynin bazı bölgelerinde görülen sorunlar nedeniyle ortaya çıktığı düşünülüyor.

Öğrenme güçlüklerinin en bilineni olan disleksinin kelime anlamı kelime-dil zorluğu ya da kelimelerle ilgili zorluklar olarak biliniyor. 1896 yılında İngiliz doktor W. Pringle, 14 yaşındaki disleksik bir erkek çocuğun yaşadığı okuma sorununun görme bozukluğu ile ilgili olduğunu düşünmüş olsa da daha sonra yapılan çalışmalar sonucunda disleksinin merkezi sinir ve dil sistemleriyle ilgili sorunlardan kaynaklanan okuma güçlüğü olduğu görülüyor.

Bazı araştırmalarda disleksik çocukların beyinlerinin önemli birkaç bölgesinin görsel analiz ve fonolojik (sesle ilişkin) işlem için yeterince aktif olmadığı, sağ ve sol bölümlerindeki aktivitelerinde farklılıkların olduğu sonucuna ulaşılmış. Örneğin disleksik olmayan kişilerin beyininin sağ yarıkürenin sol yarıkürenine oranla daha küçük olduğu gözlenmiş oysa disleksik kişilerde beyinin iki yarıkürresi ya eşit büyüklükte oluyor ya da sol yarıküre daha küçük oluyor.

Disleksi tanısı konulan çocukların % 80'inden fazlasının ailesinde de disleksilere rastlanmıştır. İkiz kardeşler üzerinde yapılan araştırmalardan da disleksinin genetik nedenlere bağlı olarak gelişebileceğine dair sonuçlar elde edilmiştir. Örneğin 6. kromozomun sesleri kodlama ve kelimeleri seslendirme, 15. kromozomun kelimeleri tanıma yeteneği ile ilişkili olduğu saptanmıştır. Bu nedenle beyinin gelişiminde görevli birçok genin disleksinin gelişiminde de rol oynadığı düşünülmektedir. Örneğin 6. kromozomda yer alan DCDC2 geninin beyinin okuma bölgesindeki sinir hücrelerinin koordinasyonunda görevli olduğu bulunmuştur. Normal okuma için beyindeki devrelerin birbirleriyle iletişim halinde olmaları gerekirken DCDC2 geninde meydana gelen bir değişikliğin bu iletişimi bozduğu saptanmıştır.

Erken Tanı Çok Önemli

Uzmanlar disleksik kişilerin hasta olmadığını ya da disleksinin bir hastalık olarak değerlendirilmemesi gerektiğini önemle vurguluyorlar. Yaşam boyu sürebilecek bu sorun ne kadar erken fark edilirse uygulanacak tedavi çocuğun normal okuyucu seviyesine yaklaşmasında o kadar etkili oluyor. Okumaktan çekinen, okulu sevmeyen ya da disleksinin diğer belirtilerini gösteren bir çocuğun tembel ve disiplinsiz olduğu gibi bir sonuca varmadan önce akıllara disleksiye ya da diğer öğrenme güçlüklerini getirmekte fayda var. Erken tanı konulabilmesinde elbette en büyük rol annelerin, babaların ve öğretmenlerin gözlemleri.

Disleksi şüphesi olan çocuklara, uzmanlar tarafından yapılacak zekâ testi, psikometrik ve nöropsikolojik testler sonrasında tanı konulabiliyor. İlaç tedavisi olmayan disleksi için önerilen, eğitimcilerin, bu konudaki uzman pedagogların ve ailelerin yer aldığı ekiple tedavi sürecine başlanması. Çocuğun bir yandan normal okuluna devam ederken aynı zamanda somut, deneysel öğrenme ve soyut düşünebilme olanakları yaratacak, öğrenme becerisini güçlendirecek eğitim programlarının uygulanacağı bireysel çalışmalar yapması ya da grup çalışmalarına katılması öneriliyor.

Çabalar Farkındalık Yaratmak İçin

Binlerce disleksik çocuğun fark edilmeyip gerekli eğitim programları ya da terapiler dahilinde tedavi edilmediğini düşünürsek ileride hepsinin mutsuz, sosyal hayatında ve ilişkilerinde başarısız, kendine güveni olmayan, topluma kazandırılmamış birer yetişkin olacağını tahmin etmek zor olmasa gerek. Özellikle son yıllarda tüm dünyada disleksi konusunda yapılan etkinliklere, projelere ve araştırmalara bakıldığında sorunun ciddiyetinin farkına varıldığı düşünülmektedir. Örneğin bazı ülkelerde disleksi konusuna ve disleksik çocuklara dikkat çekmek için disleksi farkındalık günleri düzenleniyor ve çeşitli etkinlikler yapılıyor.

Diğer Öğrenme Güçlükleri

Matematik öğrenme güçlüğü (diskalkuli) ve yazma ya da yazılı anlatım güçlüğü (disgrafi) disleksi dışında bilinen yaygın diğer öğrenme güçlükleridir. Matematikle yıldızı barışmayan pek çok öğrenci tanırız, bazıları gerçekten matematiği sevmiyor olsa da bazıların sorunu bu değildir. Diskalkuli sorunu yaşayan öğrenciler matematik işlemi yapmakta güçlük çekiyor, matematik sembollerini tanıyamıyor, çarpım tablosunu öğrenmede zorlanıyor, zaman ve yön kavramlarında hatalar yapıyor. Bunlar diskalkulinin belirtilerinden sadece birkaçı, nedenleri dislekside olduğu gibi tam olarak bilinmiyor, benzer çevresel ve genetik faktörlere bağlı olarak ortaya çıkabileceği düşünülmektedir. Belirtiler çocuğun ilkökula başlamasıyla yoğun olarak gözlenirse de tüm öğrenme güçlüklerinde olduğu gibi erken tanı çok önemlidir. Yetişkinlerde de gözlenen diskalkuli, günlük yaşamında sayılarla ya da matematiksel hesaplamalarla karşı karşıya kaldığında kişinin hayatını zorlaştırabiliyor. Yapılan araştırmalar diskalkuliyeye bazı durumlarda disleksinin de eşlik ettiğini gösteriyor. Disgrafi denen yazma ya da yazılı anlatım güçlüğü ise b-d, m-n, i-i, d-t, g-k, g-ğ-y, l-r-n, f-v harflerini yazarken karıştırma, yazım hataları, okunaksız ve düzensiz el yazısı, rakam ve sözcükleri ters yazma, sözcükler arasında boşluk bırakmadan ya da sözcüğü birkaç parçaya bölerek yazma gibi problemler gözleniyor.

Dernekler de Çalışıyor

Pek çok dernek, öğrenme güçlüğü konusuna dikkat çekmek ve toplumda farkındalığı sağlamak için çalışmalar yapıyor. Örneğin Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Derneği (www.hiperaktif.org), Dikkat Eksikliği ve Öğrenme Güçlüğü Derneği (www.hiperaktivite.org.tr), Çocuk ve Genç Ruh Sağlığı Derneği (www.cgrsder.org) ve Kuzey Kıbrıs Disleksi Derneği (<http://www.disleksi.org>) bu oluşumlardan bazıları. Örneğin Kuzey Kıbrıs Disleksi Derneği disleksi anlatmak ve disleksinin doğru anlaşılmasını sağlamak amacıyla projeler yapıyor, kampanyalar düzenliyor. İşin tedavi boyutunda asıl görev çeşitli özel eğitim, rehabilitasyon ve davranış bilimleri merkezlerindeki ve hastanelerin psikiyatri bölümlerindeki uzmanlara düşüyor.

materyallerinin hazırlanması, okul öncesi dönemde disleksi riski altındaki çocukların tanımlanması ve bunlara özel eğitim verilmesi amaçlanıyor. Ayrıca yetişkin disleksik bireylere yönelik internet sitesi ve elektronik kitap hazırlanması da bu uluslararası projelerin hedeflerinden biri. Umut veren bu çalışmaların sonuçlarının yakın zamanda disleksik çocuklarda, ailelerde ve öğretmenlerde olumlu etkilerinin gözleneceği düşünülüyor. Unutmayalım, onlar tembel, disiplinsiz, zekâ geriliği olan çocuklar değiller, en az kendi yaşları kadar zekiler, hatta bazıları üstün zekâlı. İhtiyaçları sorunlarının fark edilerek desteklenmeleri, güçlü yanlarının ve başarılarının takdir edilmesi. Türkiye'deki disleksiklerin sayılarıyla ilgili farklı bilgiler veriliyor. Ancak yaygınlığının tahmin edilenden çok daha fazla olduğu düşünülüyor. Bu yüzden de uzmanlar başta disleksi olmak üzere tüm öğrenme güçlüğü sorunu yaşayan çocukların ya da yetişkinlerin saptanmasına yönelik tarama ve takip sistemlerinin kurulmasının büyük önem taşıdığını belirtiyor.

Avrupa Parlamentosu'nun 15 Kasım 2006 tarih ve 1720/2006/EC sayılı kararıyla kurulan ve ülkemizin de 3 Temmuz 2007'de katıldığı "Hayat Boyu Öğrenme Programı (LLP)" kapsamında disleksi konusunda pek çok proje başlatılmış. Projelerde öğretmenler, psikologlar ve çocukları disleksik ebeveynler için eğitim programlarının ve eğitim

Kaynaklar

Caylak, E., "The Studies about Phonological Deficit Theory in Children with Developmental Dyslexia: Review", *American Journal of Neuroscience*, Cilt 1, s. 1-12, 2010.
 Tunmer, W. ve Greaney, K., "Defining Dyslexia", *Journal of Learning Disabilities*, Cilt 43, s. 229-243, 2009.
 Gabrieli D. E. J., "Dyslexia: A New Synergy Between Education and Cognitive Neuroscience", *Science*,

Cilt 325, s. 280-283, 2009.
 Galaburda, A.M., LoTurco, J., Ramus, F., Fitch, R. H., Rosen, G. D., "From Genes to Behavior in Developmental Dyslexia", *Nature Neuroscience* Cilt 9, s. 1213 - 1217, 2006.
<http://www.meb.gov.tr/>
<http://www.ua.gov.tr>
<http://www.disleksi.org>